

NOTES SOBRE LA HISTÒRIA DEL PREMI CREXELLS
Isidor Cònsul

Durant la dècada dels anys vint i fins a la guerra civil espanyola, la vida social i el ritme de l'Ateneu Barcelonès eren marcats pel tarannà i les tertúlies de les penyes que s'hi reunien, la més important de les quals fou animada pel metge Joaquim Borralleres. Era una penya de fulla perenne que endegava la tertúlia així que obrien les portes de l'Ateneu, a les deu del matí, no parava fins ben entrada la nit i més d'un cop allargava el debat estirant-lo cap a la matinada. Els contertulis es renovaven a un ritme similar al del canvi del tema de conversa que anava passant revista a l'actualitat de la política, de la literatura i de la cultura en general. De tant en tant, però, també capbussava els comentaris cap al món de les dones, el joc, el menjar i altres frivolitats. Les sessions de la penya Borralleres duraven una mitjana de quinze hores i, pel cap baix, hi passaven diàriament un centenar d'ateneïstes.¹ Entre els noms de més relleu hom hi compta els escriptors Josep M. Junoy, Joan Estelrich, Josep Pla, Josep Ma. de Sagarra, Carles Riba, Carles Soldevila, Rossend Llates, Just Cabot, Joaquim Ventalló i Eugeni Xammar. També el filosof Francesc Pujols, el marxant i galerista Josep Dalmau, l'editor Antoni López Llausàs i els pintors Pere Inglada i Xavier Nogués. Alguna vegada s'hi deixava caure Salvador Dalí, així com un joveníssim Carles Sentís i un personatge sumament peculiar, l'anarquista Dídac Ruiz.

Joan Crexells i Vallhonrat (1896-1926) era contertuli assidu a la penya de Quim Borralleras sempre que s'escunçava de trobar-se a Barcelona. Humanista i escriptor, Joan Crexells havia estudiat Dret a Barcelona i, interessat per

¹ Manllevo la informació de l'estudi de M. Sans Orenga, Breu història de l'Ateneu Barcelonès (2a. edició ampliada). Editora del Pallars. Lleida, 1987.

la problemàtica del pensament, aprofundí, en diferents universitats europees, els estudis de grec, de filosofia i de pedagogia. Havia assistit als cursos dels Estudis Universitaris Catalans i esdevingut professor auxiliar a la càtedra de Lògica Fonamental de la Universitat de Barcelona. Josep Pla, en l'Homenot que li dedicà ² escriu que era un home dels que fan enveja: Per mi era el contemporani immediat que havia fet el viatge de l'alta cultura. A trenta anys s'havia construït una amplíssima i sòlida base. La seva curiositat, la seva capacitat de lectura, d'absorció, d'integració, havia estat fortíssima (...) Era potser el més bo, el més cultivat, el més complet, una de les naturaleses d'home jove (joveníssim) més riques que respirava l'aire d'aquest país. Tots els testimonis coincideixen a assenyalar-lo com un tipus excepcional, armat amb una mentalitat enciclopèdica i amb el tarannà de l'humanista que s'interessava per tot. S'adonà, poso per cas, de la importància de la renovació tècnica del seu temps i això el féu ampliar estudis d'economia i de finances, al mateix temps, com qui diu, que traduïa tres volums dels Diàlegs de Plató per a la Bernat Metge.

Morí sobtadament el 13 de desembre de 1926 a conseqüència d'una complicació postoperatòria en una intervenció al ronyó. Al casal del carrer de la Canuda, els ateneistes, astorats, feren córrer que, en operar-lo, els metges s'havien equivocat extirpant-li el ronyó bo en comptes del malalt. Sigui com sigui deixà un buit important en el panorama cultural català i, un any més tard, era recordat per Antoni Rovira i Virgili en aquests termes: Aquesta anyada d'absència ens ha fet veure clarament que el conjunt de les seves qualitats feien de Crexells un home excepcional. Caràcters com ell són raríssims. Cada

² Vegeu Josep Pla, Homenots. Primera sèrie. Dins Obra Completa de Josep Pla. Volum XI. Editorial Destino. Barcelona, 1969 (pàgs. 435-471).

una de les seves virtuts les podeu trobar en un cert nombre d'homes. Però totes les virtuts juntes, no les trobareu gairebé en ningú (...) ³

NEIX EL PREMI CREXELLS

El desembre de 1927, a la tertúlia Borralleres, el record de l'aniversari de la mort de Joan Crexells coincidí amb els comentaris sobre la concessió del premi Goncourt a París. De l'encreuament d'ambdós temes sorgí la idea de crear un premi similar de novel·la catalana en record i homenatge a la figura de Joan Crexells. La iniciativa fou molt ben acollida per una societat literària que, dos anys enrere, havia culminat una llarga polèmica sobre la novel·la catalana. Un debat que cuejava des de 1917 i que s'havia arrodonit el 1925 amb els dos articles de Josep de Sagarra i la coneguda conferència de Carles Riba, Una generació sense novel·la. ⁴

Les bases del Premi Crexells preveïen la creació d'un fons de deu mil pessetes que calia obtenir per subscripció i amb una aportació mínima de cent pessetes. La meitat de la bossa seria lliurada al guanyador en concepte de premi i l'altra meitat es destinaria a editar l'obra, en cas de ser inèdita, i a cobrir les despeses i les atencions de l'organització del Premi. El jurat de la primera convocatòria era format per Pompeu Fabra, que hi feia de president, Carles Rahola, Josep Ma. López-Picó, Agustí Calvet, Josep Ma. Junoy, Carles Riba i Just Cabot que actuava de secretari. El dia de santa Llúcia de 1928 es fallà,

³ Vegeu l'article d'Antoni Rovira i Virgili a "La Publicitat", 13 de desembre de 1927.

⁴ Els articles de Josep Ma. de Sagarra (La por a la novel·la i La utilitat de la novel·la) foren publicats, a "La Publicitat", els dies 26 d'abril i 10 de maig de 1925, respectivament. La conferència de Carles Riba fou llegida el 5 de juny i publicada, en dos articles, a "La Veu de Catalaunya".

declarant-lo desert. A la final hi havien arribat una novel·la de Josep Lleonart i una altra de Francesc Trabal. Cap de les dues, però, obtingué la majoria de vots que necessitava, tot i les cinc votacions reglamentàries. Va caldre, doncs, esperar fins al desembre de 1929 per veure com el mateix jurat atorgava, finalment, el segon premi Crexells a El cercle màgic, de Joan Puig i Ferrater.

Aquesta primera etapa del premi durà onze convocatòries, s'allargà fins al desembre de 1938 i passà per dos moments diferents: fins al 1931 s'atorgà des de l'Ateneu Barcelonès i, entre 1932 i 1938, fou traspassat als serveis de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Un repàs a la llista dels guardonats hi fa destacar els premis concedits a Miquel Llor, Laura a la ciutat dels Sants, el 1930; a Josep Ma. de Sagarra, Vida privada, el 1932; a Carles Soldevila, Valentina, el 1933; a Francesc Trabal, Vals, el 1934 i a Mercè Rodoreda, Aloma, el 1937. Durant tots aquests anys, el Crexells gaudí d'un prestigi important i d'un notori ressò popular i cultural. Això explica, per exemple, que el premi també fos convocat el 1934 tot i que el Govern de la Generalitat era a la presó, de resultes dels fets del 6 d'octubre.

Val la pena d'aturar-se en els fitons més significatius d'aquesta primera etapa, encara que només sigui perquè Vida privada i Laura a la ciutat dels Sants, els dos exemples més notoris, han aguantat bé les atzagaiades del temps i se'ns presenten, al cap de seixanta anys, com a novel·les actuals, ben armades, consistentes i de notable vigor narratiu. Vida privada, per exemple, és, sens dubte, una de les set o vuit novel·les catalanes més importants del segle. Per la seva banda, Valentina passa per ser la millor aportació narrativa de Carles Soldevila i, si més no, fa evident l'esforç de modernització de la novel·lística catalana en el tombant del seu temps. La influència de Gide sembla indiscutible, així com el conreu no del tot reeixit de la tècnica del monòleg interior. També Vals esdevé el punt més àlgid de la novel·lística de Francesc Trabal en una obra que a estones és brillant i, sobretot, sensual i suggestiva. Una mena de

mite de la joventut i, alhora, una crònica barcelonina del seu temps. Aloma, finalment, tancà una primera etapa, massa irregular i vehement, en la trajectòria de Mercè Rodoreda, i obrí la possibilitat d'un camí de dret a la maduresa. Passada per la duríssima experiència de la guerra i l'exili, és una perspectiva que es concretà en les obres cabdals de la novel·lista.

Tot i que al costat mateix d'aquests títols n'hi ha d'altres de molt més discrets, és evident que el Premi Crexells contribuí a un relleu qualitatiu de la novel·la catalana en el tombant dels darrers anys vint cap als trenta. Una etapa que acabà, malauradament, amb el final de la guerra civil espanyola. L'Ateneu Barcelonès va romandre tancat entre el 26 de gener i l'1 d'abril de 1939, temps aprofitat pel nou ordre per a fer una neteja de més de quinze mil volums de la biblioteca. El quatre d'abril fou nomenada una nova junta que endegà l'etapa més llarga, pobra i trista en la vida cultural i política de l'Ateneu. Del premi Crexells, no se'n tornà a parlar fins quaranta anys després, el 22 de desembre de 1978, en una conferència de Josep Palau i Fabre.

QUARANTA-QUATRE ANYS DESPRES

El 1977 fou un any important en la vida de l'Ateneu. S'havia consolidat una oposició democràtica entre els ateneïstes, i els nous temps reclamaven l'actualització dels estatuts franquistes i una direcció que respongués a l'esperit de renovació democràtica que demanava el nou tombant de la història. L'Assemblea General del 19 d'abril aprovà uns nous estatuts i fixà la data del 16 de novembre per a la celebració d'unes eleccions, que finalment, decidiren entre dues candidatures encapçalades per un mateix president, Josep Andreu i Abelló ⁵

⁵ Les dues candidatures eren "Un Ateneu per la democràcia" i "Salvem l'Ateneu". A la primera, que sortí guanyadora, hi figuraven, entre altres,

Recuperada la normalitat de funcionament democràtic, la reivindicació del premi Joan Crexells començà a gestar-se en la conferència de Josep Palau i Fabre, el 1978, però no fou una realitat fins quatre anys més tard, el 1982. La manca de disponibilitat econòmica aconsellà la decisió que el restabliment del premi no comportaria diners per al guanyador, amb la qual cosa esdevindria un premi d'honor a la millor de les novel·les publicades durant l'any. El símbol del guardó fou una escultura de bronze d'Apel·les Fenosa i el primer jurat de la nova etapa, presidit per Guillem Díaz-Plaja, era format per Néstor Luján, Antoni Vilanova, Joaquim Ventalló, Joan B. Xurriqueria, Josep Faulí i Xavier Fàbregas que hi actuava de secretari. El premi fou atorgat a Les aventures del Cavaller Kosmas, de Joan Perucho.

Si els premis literaris acostumen a justificar-se per la coherència de la pròpia trajectòria històrica, no és gaire difícil d'adonar-se que, tot al llarg de la primera etapa, foren premiades algunes de les novel·les més significatives de la primera meitat del segle. Al costat, és clar, d'altres que han passat de puntetes. La literatura té un capteniment similar al dels vins i, de bracet amb anyades excel·lents, en surten d'altres poc afavorides pels déus de la lluna, de les pluges o el mateix agre de la terra.

Jutjar la trajectòria de 1982 fins ara mateix és més arriscat per problemes de perspectiva. La llista adjunta, però, no ofereix gaires dubtes i sembla clar que el Crexells ha estat atorgat, any rera any, a una novel·la si més no

Joaquim Ventalló (Vice-president), Enric Jardí (Secretari), Rafael Borràs, Leandre Amigó i Carles Sentís, entre altres. A la candidatura "Salvem l'Ateneu" hi figurava Agustí de Semir (Vice-president), Josep Ma. Prim (Secretari), Edmon Vallès, Joaquim Molas, Eugeni Giralt, Jaume Jorba i Jordi Castellanos, entre altres.

significativa. La millor garantia és que hi són presents els títols més reconeguts del període i, en tot cas, potser només caldria acabar de primfilar-ne les bases. No fa gaire, m'explicava un membre del jurat que, actualment, es desestimaven, d'entrada, les novel·les dels autors que ja l'han obtingut una vegada, el premi. Es un criteri enraonat, però que pot tenir efectes secundaris per a la trajectòria del Crexells si no es fixen uns límits cronològics. Diria que es tracta d'evitar, com a cas extrem, que a la llarga un autor no hi sigui representat per la seva millor obra. Per aquesta raó podria ser oportú de marcar uns límits cronològics amb possibilitats de repetició. Si es tracta de premiar la millor novel·la de l'any és molt fàcil que, davant d'una nòmina més aviat reduïda de novel·listes amb cara i ulls, es doni la casuística d'haver de repetir o decidir a favor d'un nyap en termes comparatius. Es cert que és un cas que encara no s'ha donat però la hipòtesi és possible. La bona trajectòria fins ara del Premi Crexells demana filar una mica més prim, per exemple, en aquest detall.

Isidor Cònsul

1928-1993: VINT-I-DOS PREMIS CREXELLS

- I) 1928: Desert
- II) 1929: El cercle màgic, de Joan Puig i Ferrater
- III) 1930: Laura a la ciutat dels Sants, de Miquel LLor
- IV) 1931: L'hereu, de Prudenci Bertrana
- V) 1932: Vida privada, de Josep Ma. de Sagarra
- VI) 1933: Valentina, de Carles Soldevila
- VII) 1934: Les algues roges, de Ma. Teresa Vernet
- VIII) 1935: Una dona s'atura, d'Ernest Martínez i Ferrando
- IX) 1936: Vals, de Francesc Trabal

- X) 1937: Aloma, de Mercè Rodoreda
- XI) 1938: Francis de Cer, de Noel Clarassó
-
- XII) 1982: Les aventures del cavaller Kosmas, de Joan Perucho
- XIII) 1983: Fortuny, de Pere Gimferrer
- XIV) 1984: Fins al cel, de Pau Faner
- XV) 1985: Pedra de tartera, de Maria Barbal
- XVI) 1986: Gaeli i l'home déu, de Pere Calders
- XVII) 1987: Les primaveres i les tardors, de Baltasar Porcel
- XVIII) 1988: Camí de sirga, de Jesús Moncada
- XIX) 1989: El jardí dels set crepuscles, de Miquel de Palol
- XX) 1990: Illa Flaubert, de Miquel Angel Riera
- XXI) 1991: Senyoria, de Jaume Cabré
- XXII) 1992: El sol de la tarda, de Robert Saladrigas